

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

BILJEŠKE:

- 1) V. Sokol, Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolici Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb 1981. godine, 169.
- 2) F. Šatović, KAJ br. 6-Zagreb 1971, 81.
- 3) R. Gajer, Radovi br. 11, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1979, 8.
- 4) N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb 1982, 24
- 5) N. Klaić, n.d, 43
- 6) M. Hrg, Croatica christiana periodica br. 1, Zagreb 1977, 50.
- 7) Granice moravečke županije pokušali su još odrediti:
L. Dobronić, Po starom Moravču Zagreb 1979, 10-11;
J. Barlet Zagrebački arhidakonat do god. 1642, Zagreb 1903, 43.
- 8) J. Buturac, Starine broj 59, Zagreb 1984, 66.
- 9) R. Gajer, "Radovi" broj 11 ...str. 12.
- 10) R. Gajer, "Radovi" broj 11 ...str. 12.
- 11) Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II-XVI, 1904-76, T. Smičiklas (E. Laszowski i M. Kostrenčić) - u daljnjem tekstu CD, CD-XI-47-48.
- 12) M. Stanisavljević, Vjesnik državnog arhiva XI-1945, 88.
- 13) CD-VIII-389.
- 14) R. Gajer, Radovi br. 11, 58-59.
- 15) I. K. Tkalčić, Monumenta historica episcopatus zagradiensis, Statuta capituli zagradiensis, saec. XIV, 1874 (u daljnjem tekstu MEZ-II) MEZ-II-13,79.
- 16) J. Čuk, Zagrebačka županija oko XIII stoljeća, Zagreb 1942, 65.
- 17) O ovome problemu pisali su još:
L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog Kaptola prema izvorima XIII i XIV stoljeća, Rad (JAZU) 286, Zagreb 1952, 231, 233, 228;
R. Gajer, Radovi broj 11, 9.
- 18) E. Laszowski, Povijesni spomenici plemenite općine Turropolje, I-IV, Zagreb 1904-1908, knjiga I, 145.
- 19) I. K. Tkalčić, Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, IV, str. III, Zagreb 1897.
- 20) R. Gajer, Radovi broj 11 - o svim podavanjima kaptolskih kmetova autor je vrlo opširno pisao od 83 do 96 stranice.
- 21) J. Buturac, Vrbovec i okolica 1134-1984, Vrbovec 1984, 161.
- 22) J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća, Zagreb 1980, 327.
- 23) J. Adamček, n. d. str. 454.
- 24) I. K. Tkalčić, n. d, doc. 346.

Snježana PINTARIĆ, Spomen park Kumrovec - RJ "Staro selo "

POČECI ŠKOLSTVA NA PODRUČJU KOTARA KLANJEC

U istočnom dijelu Kumrovca nalazi se stara školska zgrada sagrađena krajem 19. stoljeća. U njoj je nastavu od 1900-1905. g. pohađao i Josip Broz. Kumrovec dobiva i novu školsku zgradu 1956. g. a prostori stare škole, uz neznatna preuređenja, obuhvaćeni su muzejskom namjenom, pa je tu postavljena izložba Muzeja revolucionarnog radničkog pokreta i NOB-e Hrvatskog zagorja.

U okviru programa uređenja i revitalizacije Starog sela Kumrovec, a na osnovi postojeće dokumentacije, 1981. g. školska je zgrada restaurirana, a unutrašnjost je prilagođena uređenju izložbe koja obuhvaća restauriranu učionicu i postavu dokumentarnog karaktera pod nazivom "Počeci školstva na području kotara Klanjec".

Počeci školstva na području kotara Klanjec vezani su uz franjevački samostan u Klanjcu.

Teško je nešto pouzdano reći da li je u naselju Klanjec prije osnivanja katoličke župe postojala škola za opismenjavanje djece. Iznenaduje jedan zapis iz 1629. g. koji bi mogao značiti, da je u Klanjcu početkom 17. stoljeća postojala škola. U darovnici župana N. Erdődy II, sina Petra IV, hrvatske lože obitelji Erdődy, koji je napisao 3. VII 1629. g. određujući posjede prebendi sv. Leonarda, opata, franjevcima u Klanjcu, stoji doslovno kao prvo: "Reta Bara na Klanezu derzy, kadeje škola bila, y hischa prebendarska (...) Manuale (...)" (str. 11-13). Znači da se negdje u Klanjcu kod crkve i prebendarske kuće nalazila škola. Ako neka Reta Bara drži zemlju u Klanjcu, posjednik cesargradskog posjeda je znao, da je u nekoj kući bila škola. U pitanju pučke škole u Klanjcu iznenaduje i jedan zapis u Spomenici samostana u Klanjcu. Ako se

godine 1776. i 1777. među franjevcima-svećenicima spominje o. Lukrezije Mattuz s oznakom "magister scholae trivialis" tj. "učitelj trivijalne škole" ovo ni u kojem slučaju ne može biti napisano kao oznaka, da taj franjevac može biti učitelj trivijalke ili da je osposobljen za tu službu. Razlog je u tome, da namješteno osoblje ne nosi nikada oznaku jedne službe, a da tu službu takav redovnik ne vrši. Za o. Lukrezija Mattuza Spomenica, odnosno Liber pastoralium V, (str. 23,39, i 62.) navodi za 1779, 1780 i 1781. da u Klanjcu vrši službu lektora filozofije. Ostaje dakle nepoznanica zašto je 1776. i 1777. "učitelj trivijalne škole".

Izgleda po svemu, da osnivanje pučke škole u Klanjcu nije postalo stvarnost sve do 1841. g, a razlog je bio podizanje zgrade i prikladan učitelj. Potvrda je očita i u pismu, koje je vrhovni ravnatelj svih škola u Hrvatskoj Antun Kukuljević 1. listopada 1840. godine upravio o. Felicijanu Rantu, tada vikaru provincije Hrvatsko-Kranjske Svetog Križa. Kukuljević smatra da u Klanjcu, gdje ima mnogo žitelja i gdje se godišnje održavaju sajamski skupovi, treba osnovati školu. Klanjec ne smije u tom pogledu zaostajati za susjedom Štajerskom. Stoga moli upravu Provincije, da se franjevcima u Klanjcu naredi izgradnja škole i postavi učitelj. Za tu njihovu službu neka se zatraži umjerena, nikako previsoka plaća. I tako je 1. rujna 1841. g. otvorena pučka škola u samostanu u Klanjcu, a prvi učitelj postao je o. Fortunat Horvat.

"Godine 1845. škola je oduzeta samostanu, najviše nastojanjem županijskog suca Tome Matačića, te bude namješten neki svjetovnjak Janko Pavunc. Škola je do 1851. g. bila u privatnim zgradama. Odlaskom svjetovnog učitelja, naime od 1852. pa sve do 1867. g. opet je povjereno obučavanje mladeži franjevcima."²

"Budući da se broj djece povećavao, u Klanjcu je 1888. g. prema nacrtima Ćirila Metoda Ivekovića podignuta zgrada za četverorazrednu osnovnu školu. U toj se zgradi, ali dograđenoj i proširenoj, nastava održava i danas."³

"Ako se sve ovo uzme u obzir i ako se zna da su svećenici tada bili među neukim pukom gotovo jedini pismeni ljudi, ne čudi onda što su upravo oni bili prvi učitelji, što svjedoči da su imali ljubavi i poštovanja za kulturno uzdizanje svoga naroda."⁴

Ovo potvrđuje i primjer mjesta Sela na rijeci Sutli, sa sjeverozapadne strane Kostelske gore. U Spomenici škole u Selih zapisano je da su se za naobrazbu ovdje stanujućeg puka pobrinuli u župnom dvoru jer za nastavu nije bilo posebne zgrade već je održavana u tzv. kapelaniji a učitelji bijahu kapelani.

"Godine 1832. bio je zaređen i poslan u Sela zagorska za kapelana Tomo Gajdek. On je sam i bez učitelja dulje vrijeme učio djecu čitati, pisati, računati, kršćanski nauk te hrvatsku povjesnicu, što je tada rijetko bilo. On je sam djeci pera zrezivao, kupovao papir, olovke, tintu a mnogima i knjžice. On učiše školsku djecu pjevati crkvene i narodne pjesme, koje su tada počele buditi i osvješćivati Hrvate. Već s početkom svog djelovanja nabavio je Gajdek za školsku mladež barjak sv. Alojzija i sv. Katarine modre boje. Protivnici novih načela i narodnosti dojavili višoj vlasti, da je nabavio ilirsku, tobož buntovničku zastavu. Ugarsko kraljevsko vijeće povede istragu protiv njega, ali bez uspjeha. Za svoju revnost oko škole u Selima dobi Gajdek pohvalu županije varaždinske i priznanje kr. namjesništva u Pešti; i biskup Haulik je pohvalio Gajdeka a 1841. g. podjeli mu i Ferdinand V svoje pohvalno priznanje."⁵

"Nakon Sela, 1845. g. premješten je T. Gajdek za župnika u Vel. Erpenju, i tamo je nastavio svoj prosvjetni rad: uz pomoć tamošnjeg suca zauzeo se za otvaranje škole pa je iste godine i Vel. Erpenji počela nastava."⁶

U Spomenici škole u Tuhlju zapisano je da je škola u početku, oko 1836. g. bila u malenoj kolibi pokraj kapele sv. Josipa iznad Tuhlja. "Bilježnik - notariuš neki Varović bio je ujedno i učitelj. Najveći dobrotvor i promicatelj škole bio je župnik veleč. gos. Vilim Sorg.

1890. g. uz novčanu pomoć Vis. kr. zem. vlade Tuhelj je dobio novu školsku zgradu u kojoj se i danas održava nastava."⁷

"Vatreni Ilirac, župnik Stjepan Havaić, uveo je prvi školu u Zaboku, još 1836. g. Budući da nije bilo zgodne zgrade za nastavu, dopustio je da se u župnom stanu, u "polači" tj. u najvećoj sobi drži škola. On je bio sam prvim učiteljem, a pomagao mu je kao pomoćnik učitelj neki Frančina."⁸

"U Kraljevcu na Sutli otvorena je škola 1849. g. zaslugom župnika Franje pl. Krajačića. No kako je plaća za učitelja bila vrlo mala, od 1852-1859. kraljevečka je privatna škola bila bez učitelja. Tek je 1859. g. nastojanjem T. Gajdeka, podarhiđakona Tuheljskoga, kraljevečka škola proglašena javnom, dobili su opet i učitelja."⁹

U selu Jezero, župa Vel. Trgovišće, spominje se Josip Gorupić kao "privremeni navučitelj djece" još 1836. g. Tako stoji u Spomenici škole u Vel. Trgovišću. No, u Statistici narodnjeg školstva u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1875. g. stoji da je školu u Jezeru utemeljila župna općina brižljivim trudom T. Gajdeka; "Škola je iz Jezera 1878. g. premještena u Vel. Trgovišće."¹⁰

"Djeca iz Kumrovca polazila su školu - neki u Selima, a neki u Tuhlju, sve do 1889. g. Te godine otvorena je škola u privatnoj kući Martina Broza. Prvi kumrovečki učitelj bio je Koloman Barabaš. Dvije godine kasnije u Kumrovcu je sagrađena nova školska zgrada."¹¹ Danas ta zgrada ima muzejsku namjenu.

Najkasnije je nižu pučku školu na području kotara Klanjec dobilo selo Strmec, tek 1898. g.¹²

Podaci o osnivanju pojedinih škola pronađeni su u školskim spomenicama koje su za svaku školu vodili učitelji. Na početku svake spomenice obično stoje podaci o utemeljenju te škole, a zatim su učitelji za svaku školsku godinu bilježili najvažnije podatke i događaje vezane za tu školu (broj školskih sposobnjaka, broj upisane djece, njihov uspjeh na kraju školske godine, promjene učitelja, donošenje novih školskih zakona, važniji događaji u selu, općini, kotaru odnosno državi, izmjene župnika, kotarskih predstojnika i sl).

Kumrovečka stara škola - izložbeni postav o počecima školstva na području kotara Klanjec

Zgrada kumrovečke škole u svom prvobitnom stanju (1891 - 1929) sastojala se od dva dijela, lijevo od ulaza učionica, desno - učiteljski stan. Zbog potrebe nastave, učiteljev stan je 1929. preuređen u dvije učionice. Nastava je u ovoj zgradi održavana do 1956. g. kada je u Kumrovcu sagrađena nova osnovna škola, a "Stara škola" je dobila muzejsku namjenu. Godine 1981. "Stara škola" je obnovljena i unutar nje je postavljena izložba koja se sastoji od dva dijela: lijevo - rekonstruirana učionica, desno izložbeni postav o počecima školstva na području kotara Klanjec.

Rekonstruirana učionica namještena je dijelom autentičnim inventarom iz stare kumrovečke škole, a dijelom inventarom nižih pučkih škola s područja bivšeg kotara Klanjec, s kraja 19. i početka 20. st. Slične učionice postale su i u ostalim nižim pučkim školama širom Hrvatskog zagorja, stoga se ovim muzejskim postavom željelo kod posjetilaca stvoriti što potpuniju sliku o interijeru u kojem su mali Zagorci

u 19. i početkom 20. stoljeća provodili svoje školske dane.

U desnom dijelu na panoima je izložena dokumentarna građa popraćena legendama - time je dat prikaz kada, tko i gdje na području kotara Klanjec osniva škole. Uz panoe postavljene su i vitrine u kojima su izloženi originalni predmeti otkupljeni iz kumrovečke i ostalih škola na ovom području (npr. Spomenice nižih pučkih škola, priručnici i časopisi za nastavnike, pločice na kojima su djeca pisala, zvono kojim je učitelj pozivao na početak nastave, imenici nižih pučkih škola i sl).

Stara kumrovečka škola sastavni je dio etno-muzeja Staro selo, muzeja koja svojim sadržajima pruža autentičnu vizualnu ilustraciju života kumrovečkog i okolnih sela krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Razgledom Starog sela a time i stare škole posjetioi dobivaju cjelovit uvid u bogatstvo stvaralaštva ljudi ovoga kraja, doživljavaju kontinuitet društvenog života, a time im slika o načinu života ljudi u ovome kraju postaje sadržaj-nija.

BILJEŠKE:

1. Paškal Cvekan, Franjevački samostan u Klanjcu, Klanjec, 1983, 126-127.
2. Spomenica niže pučke škole u Klanjcu, od utemeljenja do 1945.
3. Anali Galerije A. Augustinčića, Klanjec, 7/1987.
4. Paškal Cvekan, Franjevački samostan u Klanjcu, Klanjec, 1983, 123.
5. Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva, III, Zagreb, 1910, 50.
6. Spomenica niže pučke škole u Tuhlju, od utemeljenja do 1945.
7. Spomenica niže pučke škole u Velikoj Erpenji, od utemeljenja do 1945.
8. Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva, III, Zagreb, 1910, 422.
9. Spomenica niže pučke škole u Kraljevcu, od utemeljenja do 1945.
10. Spomenica niže pučke škole u Velikom Trgovišću, od utemeljenja do 1945.
11. Spomenica niže pučke škole u Kumrovcu, od utemeljenja do 1955.
12. Spomenica niže pučke škole u Strmcu, od 1901. do 1973.